

Csáfor Hajnalka⁴⁷⁰- Nagy Levente⁴⁷¹– Papanek Gábor⁴⁷²: Gazdaságfejlesztési feladatok Heves megyében

Absztrakt: A szerzők bevezetőben a térgazdaság azon tételeire emlékeztetnek, amelyek szerint a területi fejlesztés feladatait célszerű gazdaságilag egységes térségekre kijelölni, a térségi specializáció adottságaival összehangolni és a rendelkezésre álló KFI kapacitások támogatásával megvalósítani. Majd - egy empirikus vizsgálódás tapasztalataira építve – a jelzett elvek Heves megyei érvényesülését vizsgálják. Rámutatnak, hogy bár a megye több különböző (sokszor határokon is átnyúló) gazdasági térség részeiből áll, a területi tervezés nem kellő súllyal számol ennek a következményeivel. S kiemelik, hogy a térség fő gondjai többnyire olyan országos, sőt, közép-európai problémák, melyek kezelési módját a hasonló problémákkal küzdő térségek igen széleskörű együttműködésével kell(ene) keresni. Remélik továbbá, hogy következtetések nem csak Hevesben hasznosíthatók.

A vizsgálat tárgya és módszerei

A szerzők cikkükben azt kívánják vizsgálni, hogy a korszerű térgazdasági elvek érvényesülhetnek-e, s miként érvényesíthetők Heves (és más térség) fejlesztési gyakorlatában.

A **térgazdaság** fogalma rég kialakult. Azt már A. Marshall is felismerte, hogy a nemzetgazdaságról csak tér-szerkezetük feltárásával adható helyes jellemzés, s a területi összefüggések a hatékony gazdaságfejlesztésben sem hagyhatók figyelmen kívül. Az egyes „térségek” (pl. országok, megyék, települések) ugyanis különböző – valamint többnyire korlátozott – természeti, munkaerő, eszköz-, K+F kapacitásokkal rendelkeznek, s egymás közti munkamegosztást alakítanak ki. Majd a tárgyra vonatkozó nézetek gyorsan fejlődtek – s hazánkban is ismertekké váltak. Így a térségi fejlődés, területfejlesztés nemzetközi, illetve magyar teoretikusai napjainkban számos kérdésben csaknem egységes nézeteket vallanak a térségfejlesztés célszerű módszereiről (lásd pl. *Krugman* [1991]; *Porter* [1996]; *Krugman – Obstfeld* [2000]; *Lengyel – Rehnitzner* [2004], *EC* [2012] stb.). Fő vonalaiban egyetértenek pl. a következőkkel:

- Az előrehaladás lehetőségeiről legtöbbször gazdaságilag *egységes* térségek vizsgálatával kapható valós kép.⁴⁷³
- Az egységes gazdasági térségek termelői a térségi adottságoknak megfelelően szakosodnak (specializálódnak) és térségek közti kereskedelmet alakítanak ki.

⁴⁷⁰ Eszterházy Károly Főiskola, Dékán helyettes, intézetigazgató

⁴⁷¹ elnök, EKF Gazdasági Tanácsa

⁴⁷² Dr., Professzor emeritus

⁴⁷³ USA tapasztalatok szerint a gazdaságilag egységes térségek határai viszonylag megbízhatóan határozhatók meg a legszerényebb munkaerő-ingázással jellemezhető „pontok” (helyek) figyelembe vételével. Az ily módon meghatározható térségek viszonylag nagyok (lakosaik száma legtöbbször 3-10 millió között alakul), s az adott népesség által igényelt szolgáltatásoknak helyet adó ún. központra (centrumra), valamint egy ezt körülvevő, többségében mezőgazdasági jellegű perifériára oszlanak.

- A térségi specializáció célszerű irányai az adott térségek ún. komparatív előnyei⁴⁷⁴ alapján alakulnak ki (s ezen előnyök vizsgálatával határozhatók meg).
- Kívánatos, hogy a térségek kutatás-fejlesztési és innovációs (KFI) kapacitásai, kiemelten az itteni felsőoktatás – az ún. intelligens szakosodás adta lehetőségeiket hasznosítva – illeszkedjenek a területfejlesztésnek az innovációs tudással kapcsolatos igényeihez.

A bemutatásra kerülő elemzés célja alapvetően gyakorlati: mivel Heves az ország – valamint az EU - legszegényebb megyéi közé tartozik (legutóbb pl. az EC [2012] minősítette a régiót „leszakadó” térségnek), a szerzők e lemaradás felszámolásának a lehetőségeit keresik. A vizsgálódás során nem követik azonban a szokásos utat, nem az adott térség ígéretes gazdasági lehetőségeit hangsúlyozzák, hanem - a vezetélemélet iránymutatásaiból kiindulva - a szervezeti „tanulás” talán leghatékonyabb eljárásait követik. Megkísérik tehát a fejlesztőmunka problematikus pontjainak a körvonalazását (s ezért megállapításait talán a megszokottnál élesebben fogalmazzák meg). A hibák feltárása és kijavítása sokszor mutat rá ugyanis hasznos információkra, s még tanulságosabb, ha a feltárást és a javítást a rendszer kiigazítása is követi (lásd: *Argyris* [1976]).⁴⁷⁵

Állításaink alátámasztásánál (a témára vonatkozó **szakirodalom** és dokumentumok megállapításain túlmenően) egyrészt az egri Eszterházy K. Főiskola korábbi **tapasztalatait** (*Nagy - Papanek* [2001], *Kádek - Zám* [2008], *Borsi - Papanek* [2008], *Szlávik – Kovács* [2012] stb.), másrészt néhány vezetői **interjú** információit használjuk fel. Az interjúkat - a válaszadók anonimitását ígérve - a Heves megyei Kereskedelmi és Iparkamara egy vezető tisztviselőjétől, egy megyei település polgármesterétől, két megyei nagyvállalat és a Főiskola egy-egy vezetőjétől kértük (akik saját nézeteik mellett esetenként tanácsadói információiról is tájékoztattak). Mindannyijuknak köszönjük értékes közléseiket.

A térségfejlesztés Heves megyei paradoxonja

Vizsgálódásunk révén konkrétan azt kívántuk feltárni, mennyiben érvényesülnek a jelenleg érvényes 2014-2020-as hevesi fejlesztési tervben (*Heves m. Önkormányzati Hivatal* [2014]) a fent vázolt térgazdasági alapelvek.

Munkánk során abból indultunk ki, hogy **Heves megye távolról sem tekinthető gazdaságilag egységes térségnek**. Hiszen a gazdasági elemzések (nem egységes elnevezésekkel) többnyire három-négy kisebb területi egységet különböztetnek meg, pl. az északi aprófalvak dombvidékéről, a Mátra és a Bükk hegyeiről, a Hatvan – Gyöngyös – Eger ipari tengelyről, valamint a déli „heglábról”

⁴⁷⁴ A szerzők, amint ez ismeretes, az elmúlt évszázadokban a jelzett előnyök forrásainak több típusát jelölték meg:

- A. Smith szerint a *természeti adottságok* különbségei, így az adott térségben, országban nem található vagy nem előállított anyagok, termékek (korábban pl. az északi tengeri borostyán, a kínai selyem, ma a kőolaj) beszerzése (és az eladónál jelentkező piacbővülés) is cserére ösztönöznek.
- D. Ricardo az adott előnyök létét a *munkamegosztás* hatékonyságot növelő szerepével indokolta. Ilyen okból adott el Anglia textilt Portugáliának borért cserébe – mivel ezzel mindkét ország olyan terméket kapott, amelyet csak a másikonál drágábban tudott előállítani, a cserébe adott árukat viszont viszonylag olcsón termelte.
- E. Heckscher és B. Ohlin (H-O) arra mutattak rá, hogy logikus, ha a fejlődő országok munka-*igényes* termékeket ajánlanak a fejlett országok *tőke-igényes* gyártmányaiért.
- W. Leontief paradoxonja (paradoxon /latin/: ellentmondás) azt bizonyította azonban, hogy a fejlődők exportjában – a fenti H-O elvvel ellentétben - általában nagy súlya van a tőke-igényes bányászati, nehézipari áruknak, importjukban viszont sok a munkaigényes gyártmány. A paradoxont az a magyarázat oldja fel, hogy a fejlettek áru többnyire munka- (kiemelten: tudás-) igényes high-tech termékek, az ezekért cserébe adott bányászati, kohászati gyártmányok viszont a fejletlenekeknél is igen tőkeigényes technológiákkal kerülnek előállításra.
- A fejlett országok közti kereskedelemben azonban az azonos termékcsoporthoz tartozó áruk cseréjének van a legnagyobb súlya, amit az országoknak a munkamegosztás révén lehetővé váló *specializálódása* és az így elérhető nagyobb sorozatnagyságok magyaráznak.

⁴⁷⁵ Módszerünk ismert szépirodalmi igazolása a következő: „Növeli, ki elfödi a bajt” (Illyés Gy.: Bartók).

értekeznek (olykor figyelembe véve azt is, hogy mindegyikük túlnyúlik a megye-, s egyeseké az országhatárokon). S megállapíthattuk, hogy e különbségek a fejlesztési tervben is megjelennek.

A következő lépésben annak a következményeit kíséreltük meg a tervekben feltárni, hogy **Hevesnek**, illetve felsorolt területi egységeinek **a specializációja csak részben alakult ki**. S úgy találtuk, hogy a tervidőszak fő prioritásának a foglalkoztatottság növelését kijelölő tervnek az előirányzott új munkahelyek jellegével (más szóval a térségi specializálódás célszerű irányjaival) kapcsolatos főbb⁴⁷⁶ állásfoglalásai a következők:

- Észak-Hevesben (az aprófalvas északi dombvidéken és a hegyvidéken egyaránt) elsősorban a **természeti kincsek** hasznosítása, északon inkább a bányászat, a hegyekben elsősorban a turizmus fejlesztése csökkentheti az igen nagy munkanélküliséget.
- A Hatvan – Gyöngyös – Eger „tengely” mentén a lakosság az **iparban**, kiemelten a már kiépült energetikai kapacitások munkahelyein, a gépiparban, valamint az élelmiszer-gazdaságban (például a bor termelésében és értékesítésében) – s természetesen szintén a turizmusban – fog munkát találni.
- A dél-hevesi „hegyláb” a Tisza tó **turisztikai** lehetőségeinek a hasznosítása a fő feladat.

Az idézett fejlesztési koncepciók, illetve egyéb információink alapján azt valószínűsítettük azután, hogy a megyed fejlődésének a felgyorsításához a jelzett célkitűzések további csiszolása lenne kívánatos. Hiszen köztudott, hogy a korábbi fejlesztési koncepciók is a jelenlegi tervben vázoltakhoz hasonló feladatokat jelöltek ki, majd a nem kevés energiát és pénzt felhasználó megvalósulás során nem igen tudtak változtatni a megye lemaradásán.⁴⁷⁷ S empirikus vizsgálódásunk egyértelműen igazolta e hipotézist. Hamar megállapíthattuk ugyanis, hogy **interjú-adóink is a tervben vázoltnál jóval árnyaltabban (és sarkosabban) fogalmaztak a megyei gazdaság jövőjéről** és az ezt alakító tényezőkről. Hiszen a következő információkat rögzíthettük:

a) A megkérdezettek – a Főiskola kutatóinak véleményéhez hasonlóan – a nehezen megközelíthető **északi aprófalvak** jövőjét vélték a hevesi fejlesztés legbizonytalanabb pontjának, mert úgy látták, hogy a térség **kedvezőtlen adottságai miatt az eddigi,⁴⁷⁸ illetve most előirányzott fejlesztések nem elegendők a foglalkoztatási gondok felszámolásához**. Bár senki nem vitatta a terv azon jelzését, hogy néhány bánya gazdaságosan is újra-nyitható lenne, mindenki egyetértett azokkal az illetékesekkel is, akik szerint a korábbi vajúrok mára megöregedtek, így a bányanyitás előtt (bizonytalan lakossági fogadtatása ellenére) vajúr-képzést is kellene indítani. A hozzászólók ennél sürgetőbb, de a tervekben csak elnagyoltan jelzett tennivalókat láttak továbbá a térség árutermelő (mező-) gazdaságának a kialakításához. Senki nem vitatta, hogy korunkban az érdemi munkavégzéshez - még a mezőgazdaságban (és a térségben szintén lehetőségeket kínáló falusi turizmusban is) – mindenütt legalább írni-olvasni tudó munkaerőre van szükség. Egybehangzóan **elkerülhetetlennek ítélték** tehát egyrészt a **jelenleg nagy arányú funkcionális analfabetizmus visszaszorítását**. E mellett, mivel a térség domborzati stb. adottságai elsősorban a kis gazdaságoknak kedveznek, s mind az élelmiszer-gazdaság, mind a falusi turizmus igényli, fontosnak minősítették, hogy egyes lakossági csoportokban a vállalkozási hajlandóság is kialakuljon: meggyőzzék őket, hogy érdemes dolgozniuk, s megtanítsák nekik a vállalati gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen alapvető ismereteket is. A vállalkozásra oktatás nem könnyű tennivalójának talán jó – ámbár nem tervbe vett - technikája lehetne az állítólag II. József által az akkori szegény Grinzing megsegítésére alkalmazott eljárás: annak engedélyezése, hogy a

⁴⁷⁶ Részletesebb összefoglalót adtunk a témáról az EK Gazdaságtudományi Intézet 2014. november 12-i Globális kihívások a XXI. században című konferenciáján.

⁴⁷⁷ Természetesen megállapításunkkal nem kívánjuk kétségbe vonni az elmúlt évek pozitív trendjeit. Tudjuk pl., hogy a munkanélküliség Hevesben is csökkent (EC [2005]) stb. Egyetértve azonban sokak, így Bogárdi – Nagyné [2014] állásfoglalásával, fontosnak véljük annak az elismerését is, hogy az előrehaladással a megye hátrányos pozíciója érdemben nem változott.

⁴⁷⁸ Pl.: MTI: Új fémmezmunkáló üzemet avattak Hevesen. <http://www.scmmonitor.hu/hirek/uj-femmegmunkalo-uzemet-avattak-hevesen-20130329>. Tízmilliárdos beruházás Belpátfalván. <http://horvathlaszlo.hu/munkahelyteremto-beruhazas-indulhat-belpatfalvan/> [2013].

mindentől távoli kis faluk lakosai saját portájukon a saját borukat (terményüket) adófizetés nélkül árusíthatják (ezen intézkedés nyomán ugyanis Grinzing meggazdagodott).⁴⁷⁹ De a megkérdezettek az ösztönzés elsődleges feladatával kapcsolatosan a magántulajdon védelmének az erősítését is szorgalmazták. Többen is drámaian demoralizáló hatásúnak ítélték, hogy az elmúlt évtizedekben még egyes közjogi méltóságok, pénzügyi vezetők stb. is semmibe vették a jogszabályokat. Mások azt értékelték károsnak, hogy olyan embereket is bíróság elé lehet állítani, mint az a vácszentlászlói kertész, aki saját pincéjében tett fagyállót a borába, s ezért a hordót megdézsmáló tolvaj az ital elfogyasztásába belehalt (Velkei T.: Betörő úr, vigyázzon a testi épségére! Magyar Nemzet, 2015. április 24).

Mindezek mellett a megkérdezettek (a Kamara álláspontjával egyezően, lásd: Fülöp - Bánfi [2014]) **az előrehaladás alapvető előfeltételének nevezték a térség megközelítési lehetőségeinek a javítását** - világosabban: többfelé a még mindig⁴⁸⁰ botrányos minőségű⁴⁸¹ közutak kijavítását, és egyes vasúti szárnyvonalak elhanyagolásának, vitatható felszámolásának korrekcióját is.

Végül az is csaknem egybehangzó szakérőii vélemény volt, hogy a most vázolt törekvések kudarca esetén széles körben reális veszély a térségben élők, különösen a képzetesebb, nagyobb vállalkozási hajlandóságú fiatal rétegek elvándorlásának, akár egyes települések előregedésének, elnéptelenedésének folytatódása⁴⁸² (vagy az 1. képen szemléltetett hatású tömeges bevándorlás megindulása) is.

1. kép: Életkép Marseille-ből, Franciaország második legnagyobb városából
Forrás: enzaferri.blogspot.com

Ezért a témát érintők a hevesi társadalom elemi érdekének mondták, hogy a területfejlesztési koncepciók az eddigieknél határozottabban mutassanak rá a vázolt gondok felszámolásának fontosságára.

- b) A legtöbb illetékes ígéretesnek **nevezte a Mátra, a Bükk és a Tisza-tó** turisztikai perspektíváit, de a tervek túl általános iránymutatásai miatt tisztázatlannak ítélte, hogy mely szolgáltatási ágak tennék lehetővé ezek kellő hasznosítását. Az említett térségek kétségtelen természeti értéke ugyanis a tapasztalatok szerint nem elegendő turisztikai vonzerő.

⁴⁷⁹ Lásd pl.: A bécsi Grinzing, a heurigerek hazája. Metropol.hu, 2011.08.07.

⁴⁸⁰ Voltak erőfeszítések a probléma mérséklésére. Pl.: Megkezdődött a 21-es sz. főút fejlesztése. Magyar Közlekedés. 2014. 02.17.

⁴⁸¹ Néhány éve még e sztráda-közeli térségben is sajtóhír volt, hogy a helyi Volán-társaság a közutak katasztrofális állapota miatt leállítja herédi és nagykökényesi járatait. HVG.hu, 2012. 04. 11.

⁴⁸² E tendenciáról lásd: Fülöp - Bánfi [2014].

Olyan elvárást természetesen senki nem támaszthatott, hogy a magyar turisztikai attrakciók is a nemzetközi élvonalba sorolt attrakciókéhoz (pl. a 2. képen láthatóéhoz) hasonló, évi több tízmilliós látogatottságú kínálattá fejlődjenek. Egyetértés alakult ki azonban abban, hogy a jelenleginél érdemben nagyobb forgalom megcélozható.

2. kép: Évi kb. 60 millió „turistát” vonzó látnivaló New Yorkban.
Forrás: saját felvétel

Persze a forgalom-növelésre buzdító tervekben élesen hangsúlyozni kellene azt is, hogy meglévő attrakcióinkkal nem „gazdálkodhatunk” az esetenként napjainkban kialakított módon. Hiba pl., ha fő attrakcióinkat a turisztikai főidényben bezárjuk (3. kép).

De a fejlesztési dokumentumoknak azzal is komolyabban – a korrekció módjára és a finanszírozási lehetőségekre kitérve - kellene számolniuk, hogy minden előrehaladásnak kulcs-fontosságú előfeltétele **a drámaian hiányos turisztikai infrastruktúra fejlesztése**. Aki már járt arra, tudja ugyanis, hogy a potenciális vendégek „tájékoztatása” széles körben kőkorszaki (a szép képeslap ritka, a legtöbb látnivalóról – s nyitva (vagy zárva-) tartásuk időszakáról, szolgáltatásairól⁴⁸³ - nehéz információt szerezni, az internetes szállásfoglalás megbízhatatlan stb.). Hagyományos hiány van (különösen esős időben) szórakozási lehetőségekben. Se a hegyekben, se a hegylábakon nincs elég megfelelő étkezési lehetőség; számos településen a lepusztult kocsmá az egyetlen szolgáltató, az igazán jó (emlékezetes gasztronómiai élményeket, kiemelten helyi specialitásokat kínáló) étterem pedig egészen kivételes. A szállás-kínálat ugyancsak hiányos, a korábbi turistaház-hálózatot elpusztították, a hosszabb üdülésre igénybe vehető nivós panzió-hálózat nyáron is kicsi, télen pedig szintén érthetetlenül szegényes. S a fejlesztési koncepciók nem irányozzák elő még a vázolt gondok enyhítésére alkalmazott azon német best practice honosítását sem, amely elvárja a térségben kiválóan minősített szálláshelyektől, hogy informáljanak a környék turisztikai kínálatának egészéről, a színvonalas éttermeiktől, borozóktól, hogy nyersanyagait, ha lehet, helyi termelőktől szerezzék be és nagy választékban kínálják a régió étel-specialitásait stb. (Pallás – Dávid [2015]).

⁴⁸³ A 3. képen szemléltetett hollókői látképről, s a falu várának, legtöbb múzeumának, vendéglőjének zárva tartásáról se tájékoztattak még az autós turistákat a helyszínre irányító út menti jelzőtáblák se.

3. kép. Vendégvárás Hollókőn
Forrás: saját kép

S célszerű lenne néhány vendég-vonzó új attrakció létesítése is. (Ezt a szegény Bolíviában, ahol csak a 4. képen mutatott, reménytelenül rossz útjaikat kínálhatták, példamutató marketinggel, a Halál út elnevezés reklámozásával a fiatal kerékpárosok - és a kerékpár kölcsönzők, étterem-tulajdonosok, valamint szállásadók - teljes megelégedésére oldották meg).

4. kép. Turista az ún. Halál úton
Forrás: www.gt2006.freeblog.hu/albumunk/

A magas munkanélküliség⁴⁸⁴ és a rossz közlekedés itt is sokfelé kiegészíti az infrastruktúra gondjait. A területfejlesztési dokumentumok többsége pedig lebecsüli az adott „egyszerű” problémák súlyát, s inkább valamely nagy beruházásokkal, így egyes kis vonzerejű települések központjának átépítéséhez, látogatóközpontjának létesítéséhez szükséges források megszerzési módjával foglalkozik.

Mind a Hatvan–Gyöngyös–Eger „tengely” ipari szakosodása, mind a déli „hegyláb” zöldség-gyümölcs (kiemelten: szőlő-bor) profilja jobban kialakultnak tűnik, mint a megye többi térségében. E térségben

⁴⁸⁴ Lásd pl.: Tóth László: Hevesi Füves Puszták Tájvédelmi Körzet. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság honlapja, 2014. 11.12.

is voltak/vannak azonban jelentős munkanélküliséggel küzdő,⁴⁸⁵ s kívánatos gazdasági profiljukat még csak kereső kis falvak (NORDA, [2007]). A probléma megoldása itt ugyancsak igényli természetesen a szakképzetlen lakossági rétegek képzését is. A megoldás azonban ezúttal egyszerűbbnek tűnik, mint az északi aprófalvak esetében. A bajoknak itt is fontos oka ugyanis, hogy csaknem kihasználatlanok a területi együttműködés lehetőségei: **a térség** valójában nem szegény ugyan jó minőségű élelmiszer-gazdasági terményeiben, **de ezekből alig van kínálat a szomszédos hegyvidék, illetve a Tisza-tó turisztikai célpontjain** (s olykor nem kapni helyi gyümölcsöt, elfogadható árú bort stb. a „tengely” boltjaiban, éttermeiben sem). Ezen azonban talán egy „kereskedőház” létesítése is sokat segíthetne. Ugyanakkor egyes ipari – így lakatos, forgácsoló - szakmákban olykor szakmunkás hiány is jelentkezik (Fülöp - Bánfi [2014]). E térségben is sokhelyütt gond továbbá a közlekedés; jellemző, hogy bár több miniszterelnök is megígérte a megyeközpontot, Egert az autópályával összekötő gyorsforgalmi út megépítését, még ennek nyomvonala se kialakult. A tervek pedig e bajok esetében se tükröznek kellő elszántságot a változtatásra, s nem allokálnak elegendő erőforrást a gondok megoldásához.

c) De nyitott kérdés a **KFI intézmények** intelligens szakosodásának az ügye is. Mert való igaz ugyan, hogy a KFI szektor a megyében gyenge (NORRIA, é. n.), de azért létezik, s még a meglévő K+F kapacitásai sincsenek kihasználva. Bár pl. a tanárképzés az egri E. K. Főiskola hagyományos profilja, s így sokat tehetne a térség szakképzetlen lakosságával kapcsolatos problémák enyhítéséért, kiemelten az e rétegek folyamatos újratermelődésének a megakadályozásáért, de az oktatóknak az ennek lehetőségeit illető legtöbb vizsgálata (így a Pétervásárán megkezdett oktatási kísérlet is) saját kezdeményezésű. Egyes tanárok szerephez juthatnának az új vállalkozásoknál, induló vállalatoknál szükséges mentorálásban, inkubálásban is stb. Mindezek azonban csak az irányítószervek élénk „kereslete” esetén terjednének, s csupán határozott állásfoglalásaik, támogatásuk nyomán válhatnak a megye számára valóban jelentős siker-tényezőkké.

Mindez arra mutat, hogy Hevesben egy, Európában sokhelyütt ismert⁴⁸⁶ paradoxon alakult ki: **bár már közismertek mind a területfejlesztés elméletének (pl. fent vázolt) iránymutatásai, mind a hevesi fejlődés fő gátjai,⁴⁸⁷ az aktuális térségfejlesztési koncepciók nem kellő intenzitással keresik ezek kezelésének a lehetőségeit.**

Lehetőségek a fejlesztések sikerét előmozdító együttműködésre

A szakértőink által sürgetőnek ítélt, fent vázolt tennivalók elvégzésének mikéntje természetesen további súlyos kérdés, amelynek a megválaszolása a jövő komplex kutatásainak a feladata lehet. Ezek elősegítésére **a következőkben kísérletet teszünk** a jövő-építés egy fontos összefüggésének a jelzésére, a hasonló gondokkal szembekerült, így **potenciális „szövetséges” térségek körvonalazására.**

Kutakodásunk során abból indulunk ki, hogy a munkamegosztás, együttműködés gazdasági előnyeire vonatkozó tapasztalatok az emberiség legrégebb ismeretei közé tartoznak. Helyességüket már pl. az őskori kereskedelem, illetve öntözéses gazdálkodás is igazolta; a rómaiak „Divide et impera!” (Oszd meg és uralkodj!) elve pedig az ezen ismeretekkel való visszaélés közismert példájának is tekinthető. Majd a modern közgazdaságtan atyja, A. Smith azt is hangsúlyozta, hogy a munkamegosztásban keletkező komparatív előnyök képezik a nemzetek gazdagságának fő forrásait.

Megállapíthattuk ugyanakkor, hogy bár a most vázolt elvekkel nem szokás vitatkozni, s a hevesi gondok közismerten messze nem csak a megyében jelentkeznek, **a térségi fejlesztési tervek alig keresik a szomszédokkal és egyéb potenciális partnerekkel való együttműködés lehetőségeit.** Annak ellenére sem, hogy e lehetőségek a hevesi fejlesztések minden jelentős tennivalója esetén sokrétűek – és nagy fontosságúak.

⁴⁸⁵ Néhány éve pl. az, hogy e térségben is „A munkanélküliség a fő gond”, a sajtóban is szalagcím volt. Heves megyei Hírlap. 2010. 04.28.

⁴⁸⁶ Az ún. európai paradoxon (ellentmondás) lényege a színvonalas elméleti tudás, s az ezt figyelmen kívül hagyó gyakorlat. Lásd pl.: Papanek [2003].

⁴⁸⁷ Ezekről a fentiekben túlmenően lásd pl.: MTA GyEP [2009], Szlávik – Kovács [2012].

- a) A megkérdézett szakértők különösen nagy (kihasználatlan) együttműködési perspektívákat látnak **a szakképzetlen – és inaktív - lakossági rétegek** súlyának visszaszorítása terén, mivel e rétegek újratermelődése távolról sem hevesi sajátosság. Hiszen a gond mindkét szomszédos megyében közismert, talán súlyosabb is, mint Hevesben, s **nehézségeket okoz az ország több további megyéjében, sőt, a Kárpát-medence, illetve Európa számos távolabbi országában is.** Ezért a megoldásra is széleskörű összefogással, például vagy országos, vagy akár „Visegrádi”, illetve uniós együttműködés keretében kellene törekedni. Vannak tapasztalatok a lehetséges tennivalók siker-esélyeiről is. Az elmúlt évtizedek (strucc-) politikájának, a bajok lebecsülésének, elhallgatásának, illetve a látszat-erőfeszítéseknek a kudarca is rég bebizonyosodott. Siker-esélyes megoldások is vannak. A tennivaló lényege – a kultúra-teremtés technikája, az iskoláztatás – pl. évszázadok óta ismert (5. kép). Hevesben napjainkban is elismert eredményeket ért el az abaújkéri iskola tanít a Huszár-telepi iskola (Velkei T: Sziget a nyomorúság tengerében. Magyar Nemzet, 2015. április 22; Ellentámadásban a „jogvédők”, Magyar Nemzet, 2015. április 24). S közismertek az erdélyi Dévai Szent Ferenc Alapítvány kollégiumai és ezek eredményei is stb. Így a sokhelyütt kialakult jelenlegi helyzet megváltoztathatatlan volta sem állítható megalapozottan.

5. kép. 600 éves „faluközpont” (iskola jobbra, s a falak mögött is)

Forrás: saját felvétel

- b) A széleskörű térségi együttműködés természetesen nem csak a felkészült munkaerő-kínálat felneveléséhez, hanem a foglalkoztatás-bővítést lehetővé tevő új munkahelyek megteremtéséhez is nélkülözhetetlen. Sokszor az észak-hevesi aprófalvak lakosai is elsősorban Salgótarjánban, Ózdon, Kazincbarcikán, vagy akár a szlovák határ túloldalán találhatnának munkát, illetve kereshetnék (természetesen viszonyosság mellett) piacaikat, s a déli hegylábban is hasonló a helyzet⁴⁸⁸. A távolabbi foglalkoztatás sem okvetlen ördögi ötlet. A jelenleginél intenzívebben kellene körülnézni pl. a világban, hol lehetne úgy foglalkoztatni határozott ideig fiatalokat, hogy arról szerezzenek tapasztalatokat, mit jelent a verseny, a munkafegyelem, a vállalkozás a fejlett gazdaságokban. De a helyi foglalkoztatás bővítése érdekében kereshetők lennének a korszerű gazdálkodásban gyakorlatot szerzett (külföldi) gazdálkodók, menedzserek ide-vonzásához szükséges tennivalók is. A témakörben a további kutatások is fontosak. S ezek keretében a megye rendelkezésére álló KFI kapacitás intelligens szakosodására is van mód. Akár az egri Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési Kara is a jelenleginél intenzívebben kutathatná a közoktatás buktatóit, a Gazdaságtudományi Kar vizsgálhatná a gazdasági (kiemelten: vállalkozási) ismeretek középfokú oktatásba való bevezetésének lehetőségeit is, a munkaadók igényeinek megfelelő felsőoktatást illető vizsgálatok pedig már eddig is a Főiskola kollektívájának hagyományos kutatási

⁴⁸⁸ Nagy László: Az úgy hagyott Magyarország 6. Mézédés és keserű hevesi. Magyar Narancs. 2009. 08. 27.

irányát adták (pl.: *Kádek – Zám* [2008]). De a vázolt témák szélesebb körű kutatásához több, hasonló tárgyokban vizsgálódó oktatási intézménnyel kellene együttműködni mind a határokon innen, mind ezeken túl.

5. A Mátra és a Bükk, illetve a Tisza-tó turizmus fejlesztésének a *kínálatot* gazdagító „apró-” munkájára, a vendéglátás fejlesztésére fentebb már utaltunk. De persze nem elhanyagolható e feladatok kiegészítése, a Heves, illetve a most felsorolt tájak nem hevesi részeiért felelős szomszédoknak az együttműködésének a megszervezése sem. Tudnunk kell azonban, hogy az idegenforgalmi *kereslet* élénkítése ezeknél nehezebb tennivaló. Erőteljesen **törekednünk kellene ugyanis társadalmunk, kiemelten fiataljaink értékrendjének a módosítására** (helyreigazítására), a kívánatos szabadidő-eltöltéssel kapcsolatos vélemények és magatartások megváltoztatására is. Nem kellene belenyugodnunk abba, hogy sok fiatal ma szabadideje igen nagy részében elektronikus kütyüik gombjait nyomogatja (s kiegészítésként legfeljebb diszkóba jár), az 50 éve még a fiatalok lármájától hangos település-széli „pályák”, valamint erdőink, vadvizeink pedig szinte üresek. Újra kellene élesztenünk a szabadidő aktív eltöltésének, a természet-közeli sportolásnak, a (közös) kirándulásoknak, az országjárásnak (hazajárásnak) és világlátásnak a hagyományait. A célszerű módszerek persze bizonytalanok, úgy véljük azonban, hogy az ugyanezen gondokkal küzdő más megyék, országok együttműködésével megtalálhatók. Feltételezésünk szerint mindenekelőtt – nagy nemzetközi összefogással – a médiákból, blogokból stb. kellene kiszorítani a durvaságot, fegyvereket, olcsó szexet. S legalább országos erőfeszítésekkel meg kellene teremtenünk napjaink élő ifjúsági szervezeteit, amely témakörben best practice-ként kezelhetjük, hogy a múlt század első felében a jobb cégek gondot viseltek pl. a munkás „dalárdákra” és az üzemi turizmusra, némi közpénz is volt a tömegsportra, a cserkészet (olykor tiszteletbeli) vezetője pedig Teleki Pál miniszterelnök volt stb. Kifejezetten fontos lenne a jelenleginél intenzívebb együttműködés a térség élelmiszer-gazdasága számára. Valószínű pl., hogy a turisták helyi étel-itallal ellátásának fentebb jelzett gazdagítását célzó hevesi összefogás csak az első lépés lenne ebben, hiszen a munkamegosztásban az egész Alföld (a nyírségi alma, a kecskeméti barack) termelői, sőt, **a Kárpát-medence számos más tájának gazdái is szerepet kaphatnának.**
6. Legkevesbé az „ipari” tengelynek a gazdasági együttműködés fokozásában rejlő lehetőségei vitathatók, hiszen a globalizáció korunk világjelensége. A nagyvállalatok stratégiai szövetségeket kötnek (pl. a termék-fejlesztés terheinek a megosztására), a kisebbek pedig értékláncokban, a feladatokat számos kkv közt megosztva versenyeznek. Hatvannak, Gyöngyösnek, Egernek sokban a beszállításra (outsourcing) épülő iparát már ma is számos szál köti részben Budapesthez, részben különböző világcégekhez, de e kapcsolatrendszer is fejleszthető.⁴⁸⁹ Ennél is **fontosabb volna a kkv szférának a termelési együttműködésekben bekapcsolódása.** Ugyancsak támogatható lenne az elmúlt években már bizonyított kkv-knak, kiemelten a gyors növekedésű ún. gazelláknak a segítése nemzetközi kapcsolatainknak, akár külföldi képviseleteiknek a kiépítésében. Megkísérelhetnénk pl. valamely egyszerűbb, így fordítói, nemzetközi könyvviteli, követelés-behajtási gondok megoldását segítő „iroda” létrehozását is. De honosíthatnánk azt a belga-holland gyakorlatot is, amely – kamarai keretekben – információbázisba rendezi a megyei kkv-k (versenyképes) kapacitásait, figyeli továbbá a szomszédos, akár határon túli térségek munkalehetőségeit, és közvetíti a munkát kereső, illetve kínáló vállalatok közt. **A piacvédelem terén még több kooperációs lehetőség körvonalazható.** A fejlett országok gyakorlata is sok mintát kínál. Az egri bor kívánatos terítéséhez pl. ezek honosításával lehetne - országos szinten - megoldást találni mind a bor-minősítés buktatóira, mind a gyenge, illetve jó minőségű borok piacainak éles elválasztására, mind a hatékony márka-védelemre. De e téma kapcsán is fontosnak tűnik a további technikáknak mind komplexebb együttműködéssel végzett kutatása, majd a tapasztalatok szerint kívánatos akcióknak a területfejlesztési koncepciókba illesztése is.
7. Mind az interjú-adók, mind a kutatásban résztvevők szerint fokozni kellene a helyi témákon dolgozó KFI intézmények közti együttműködést. Bár a munkamegosztás, a specializáció és

⁴⁸⁹ Friss hír: MTI: Közel ezer munkahelyet hoz a hevesi Apollo. PRFIT7.HU 2015. 04.10.

kooperáció e szférában is sikert ígérne, napjainkban e téren a „tudományos” iskolák ütközései, az ún. szakértőbor-küzdelmek a megszokottak.

Közép-Európa kutatói közösen kereshetnék a tanulásra, munkára, vállalkozásra ösztönzés jó gyakorlatát. Kicserélhetnék a tapasztalataikat mindenképp a finnekkel; hiszen köztudott, hogy az egy-két nemzedékkel ezelőtt még Európa legszegényebb skandináv térsége éppen az oktatás révén vált a leggazdagabbak egyikévé, s szívesen meg is osztja tapasztalatait. De – többek között a mind erősebb migráció hatására – másutt is törekszenek az adott gond megoldási módjának feltárására.

Akár Közép-Európa egésze összefoghatna a térségbeli turisztikai attrakciók vonzerejének, s az e vonzerő növelésére módot adó lehetőségeknek a vizsgálatára. Hiszen érdekes kutatási témákat kínál mind a Tisza tó, mind a térségi folyók szinte ismeretlen (kihasználatlan) vadvízi lehetőségeinek célszerű reklámjának tisztázása is. Bor-útjaink kiépítéséhez ugyancsak hasznos lenne a megszereshető (pl. dél-francia, olasz, portugál) tapasztalatok részleteinek megismerése. A Kárpát-medence egyes középkori várai, városkái nem kevésbé romantikusak, mint akár a Rajna-völgyiek, a Brahms, Chopin, Liszt, Bartók neveivel fémjelzett közép-európai zenei hagyományokra építhető zenei programok is ígéretesek, de a látogatottságuk növelésére alkalmas művészi – akár nemzetközi – koncepciók kimunkálása szintén várat még magára. A sztálinizmus igencsak tanulságos közép-európai „örökségének” bemutatására se alakítottunk ki igazán hatékony módszereket stb.

A valóban célszerű közös iparfejlesztési célokat is csak széles térségi együttműködésben, így a Visegrádi országok összefogásával tárhatnánk fel és valósíthatnánk meg. Sajnos azonban sokszor inkább az ezzel ellenkező nézetek kapnak nyilvánosságot. Számos határra felszabdalt térségünknek nem csak a megyéiben erősek, de apró országocskáiban is igencsak hangosak az autarkiat (önellátást) javasoló teljesen irracionális állásfoglalások. Nem meglepő tehát, hogy egyaránt gyengének ítéltető az energetikai, az élelmiszer-gazdasági, gépipari, pénzügyi, oktatási stb. együttműködés. A sajtó rendszeresen közöl híreket arról is, hogy az uniós tárgyalásokon is gyenge a közös térségi érdekek védelme.

Úgy véljük, a vázoltak meggyőzően támasztják alá azt, hogy **a hevesi fejlesztési koncepciókban is gazdagítani lehetne – s kellene - a hasonló gondokkal küzdő más térségekkel való együttműködést célzó előirányzatokat.**

Hangsúlyoznunk kell továbbá azt is, hogy a ezen **együttműködések nem csak Heves számára lennének fontosak.** Állításunk igazát a fent konkrétan megnevezett együttműködésekben résztvevők esetén talán bizonyítani sem kell. A szerzők tapasztalatai szerint (lásd pl.: Borsi – Papanek [2008]) azonban a munkamegosztási „tartalékok” (ki nem használt lehetőségek) vizsgálatának általános gyengesége is közös országos – sőt, közép-európai – gond, így az adott gyakorlat elleni küzdelem is az egész nemzet, illetve a (közép-) európai nemzetközösség közös érdeke.

Záró megjegyzések

Heves megyében, s nem csak itt régóta köztudott, hogy e térség(ek)ben együtt élnek a területfejlesztési erőfeszítések, illetve a térségeknek ezek ellenére újratermelődjő fejlettségi különbségei. S a bemutatott empirikus vizsgálódás tapasztalatai azt valószínűsítik, hogy **e paradoxonnak fontos oka az összhang-hiány egyrészt a megyei fejlődést visszafogó problémák, másrészt a fejlesztési törekvések között.** A fejlesztési tervek ugyanis, miként ezt a vizsgálat keretében megszólaló egyes illetékesek mondták, gyakran nem is foglalkoznak az előrehaladás legfontosabb tennivalóival. Nyilvánvaló pedig, hogy e gyakorlat káros, többnyire strucc-politikára, illetve látszat-tevékenységekre vezet, fontos pontokon erőforrás-hiányt, másutt pazarlást eredményez, s csak a térség lemaradását konzerválja.

A problémáknak számos oka lehet. Valószínűsítettük pl., hogy ezek egyike a térségek közti – olykor igen jelentős - együttműködési lehetőségek elhanyagolása, elhallgatása. A legsúlyosabb gondokat ugyanis sokszor nagy térségeknek, akár az ország, sőt Közép-Európa egészének a nehézségei adják, s nyilvánvaló, hogy egyetlen megye nem is tud ezek ellen hatékonyan küzdeni. A „szövetségesek” keresése azonban többször elmarad. A tervezők olykor csak a „központi” elképzelések jóváhagyására

kapnak megbízást, s nincs is módjuk az önálló munkára, még arra sem, hogy a leginkább nyomasztó bajokat, s ezek kezelését állítsák reflektorfénybe. Máskor a gazdasági nehézségek elhallgatásának fő oka az elemzők megalkuvása (vagy szakértelem-hiánya). Az igazán fontos döntések elkerülése, a tervezés ilyen leegyszerűsítése azonban élesen ütközik a térség társadalmainak az elvárásaival. Még inkább ellentétben áll a társadalom érdekeivel a területi, nemzetiségi ellentéteket olykor szintén tetten érhető szítása, a „Divide et impera!” elv alkalmazása, ami az idegen érdekek képviselőjének a gyanúját is felvetheti.

Referenciák

- Argyris, C.** (1976): *Single-Loop and Double-Loop Models in Research and Decision-Making*. Administrative Science Quarterly. No. 3.
- Bogárdi T. – Nagyné M.M.** (2014): Mérlegen a vidék: társadalmi felzárkózás vagy leszakadás? Tapasztalatok a dél-hevesi térségből. http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2014/06/bogardi_nagyne.pdf
- Borsi B. – Papanek G.** (2008): *PROACT: Regional Innovation and Research Policy Outlook*. GKI Co. Budapest.
- EC EURES**, az Európai Foglalkoztatási mobilitás portálja (2005): Munkaerő-piaci információk. Észak-Magyarország.
- Fülöp G. – Bánfi S.** (2014): Heves megye. Gazdasági évkönyv. HKIK. <http://www.hkik.hu/hu/heves-megyei-kereskedelmi-es-iparkamara/gazdasagi-evkonyv-2014-11913>
- Heves m. Önkormányzati Hivatal** (2014): *Heves megye területfejlesztési programja (2014-2020)*. http://hevesmegye.hu/files/koncepcio/Heves_Megye_Teruletfejlesztési_Programja_2014_2020.pdf
- Kádek I. – Zám É.** (szerk.) (2008): *A diplomás pályakezdők szakmai beilleszkedése Észak-Magyarországon*. EKF. Eger.
- Krugman, P.** (1991): *Geography and Trade*. MIT Press. Cambridge, Mass. Magyarul: Földrajz és kereskedelem. Tankönyvkiadó. 2003.
- Krugman, P.R. – Obstfeld, M.** (2000): *International economics*. Addison Wesley. Magyar kiadás: Nemzetközi gazdaságtan. Panem. 2003.
- Lengyel Imre** (2003): *Verseny és területi fejlődés*. JATEPress. Szeged.
- Lengyel I. – Rechnitzer J.** (2004): *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
- Marshall, A.** (1920): *Principles of Economics*. Macmillan. London.
- MTA Gyerekszegénység elleni program** (2009): Kistérségi tükör: Hevesi kistérség.
- Nagy L. – Papanek G.** (szerk.) (2001): *Regionális fejlődés Magyarországon*. PR-Editor, Eger.
- NORDA** (2007): *Észak-Magyarországi Operatív Program (ÉMOP) 2007-2013*. [file:///C:/Documents%20and%20Settings/papanek_/Dokumentumok/Downloads/%C3%89szak-magyarorsz%C3%A1gi%20Operat%C3%ADv%20Program%20\(3\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/papanek_/Dokumentumok/Downloads/%C3%89szak-magyarorsz%C3%A1gi%20Operat%C3%ADv%20Program%20(3).pdf)
- NORRIA** (é.n.): *Észak-Magyarország régió intelligens innovációs szakosodási stratégiája*. http://www.norria.hu/files/952/EM_S3_Strategia.pdf
- Pallás E. – Dávid L.** (2015): *Minőségbiztosítási rendszer lehetőségei a borturizmusban. A Franken borvidék példája*. In: A gazdaság fejlődése és fejlesztése. Az EKF Gazdaságtudományi Kar kutatásainak friss eredményei. Sajtó alatt.
- Papanek Gábor** (2003): Az "európai paradoxon" a magyar K+F szférában. Fejlesztés és Finanszírozás. 4. sz.
- Porter, M.** (1996): *Competitive Advantages, Agglomeration Economics and Regional Policy*. International Regional Science Review. No. 1-2.
- Porter, M.** (2000): *Location, Competition and Economic Development*. Economic Development Quarterly. No. 1.
- Szlávik J. – Kovács T.** (a tervezés vezetői) (2012): *Heves megye területfejlesztési koncepciója (2014-2020)*. Helyzetkép. <http://hevesmegye.hu/files/koncepcio/helyzetertekeles.pdf>